

Kansenongelijkheid zit verweven in onze maatschappij en ook al proberen we van alles, het lukt niet om 'de kloof' te dichten. In dit artikel leg ik een relatie tussen kansengelijkheid enerzijds en onderwijsverbetering anderzijds: hoe kun je door kwalitatief goed onderwijs de kansen van kinderen vergroten? Schoolleiders en bestuurders krijgen concrete handvatten om doordachte keuzes te maken en beide doelen te bereiken.

ONDERWIJS WERKT, GOED ONDERWIJS WERKT BETER

DUURZAAM KANSEN VERGROTEN DOOR ONDERWIJSVERBETERING

In onze multiculturele samenleving waarin acceptatie en gelijke kansen centraal moeten staan, is kansengelijkheid onderwerp van gesprek. De documentaire Klassen en de serie Sander en de kloof maken pijnlijk zichtbaar hoe ongelijk de kansen soms zijn. Kansengelijkheid verwijst naar het idee dat iedereen met gelijke talenten dezelfde kansen moet hebben om zich te ontwikkelen. Helaas, alle mooie inspanningen van onder andere overheid, besturen, schoolleiders of leraren ten spijt, bij kinderen met dezelfde capaciteiten maar verschillende achtergronden lopen de schoolloopbanen nog steeds uiteen. Het tij blijkt lastig te keren. Achtergrond, opleidingsniveau of de financiële situatie van ouders spelen een prominente rol en met name de kinderen in achterstandswijken plukken de wrange vruchten. Kansengelijkheid neemt toe en leidt tot een kloof in de samenleving.

KANSENGELIJKHEID

Kansengelijkheid aanpakken is een opdracht voor iedereen, maar het onderwijs heeft een grote rol. Het verbinden van school, thuis en omgeving is een belangrijke pijler in deze aanpak. Daarnaast kunnen scholen kansengelijkheid vergroten door goed onderwijs te bieden aan alle leerlingen. Uit De Staat van het Onderwijs 2021 blijkt dat er nog steeds grote verschillen bestaan tussen scholen wat betreft de kwaliteit van onderwijs en de leeropbrengsten van leerlingen. Op veel scholen worden de landelijke streefniveaus op het gebied van taal, lezen en rekenen gehaald, maar op behoorlijk wat scholen nog niet. Corona, het lerarentekort, het personeelsverloop en complexe problematieken rond leerlingen spelen parten. Een kwart van de vijftienjarigen lijkt laaggeletterd het onderwijs te verlaten. Vooral de kinderen in de zwakkere situaties zijn de dupe: hun kansen nemen zienderogen af als zij niet voldoende geletterd en gecijferd zijn. Reden tot zorg dus. Niet alleen voor de leerlingen zelf, maar ook voor onze maatschappij. Kwalitatief goed onderwijs vergroot kansengelijkheid, omdat leerlingen die op hoog niveau onderwijs krijgen hogere leer-

opbrengsten halen en vaker uitstromen op een hoger niveau. Hoge uitstroomresultaten zeggen niet alles, maar blijken een belangrijke voorspeller van maatschappelijk succes. Met name kinderen in achterstandssituaties profiteren van kwalitatief goed onderwijs. Hun kansen nemen toe. Goed onderwijs alleen is niet dé oplossing van het maatschappij-brede kansenprobleem, maar wel een stap in de goede richting.

'Uncommon schools' in Amerika behalen al jaren opmerkelijke uitstroomresultaten met - vanuit hun sociaaleconomische gezinssituatie - minder kansrijke leerlingen. Doug Lemov heeft met zijn team op basis van honderden klassenobservaties ontdekt waar dat aan ligt. Het succes van de leerlingen blijkt vooral af te hangen van de kwaliteit van de leraar en haar of zijn leidinggevende. Succesvolle leraren creëren in hun klas een gedragcultuur waarbinnen echt alle leerlingen actief betrokken zijn, waarbij de instructie precies wordt opgevolgd en de lestijd voor de volle honderd procent benut wordt. De succesvolle werkwijzen van 'excellente leraren' vertaalde Lemov naar praktische Teachtechnieken die bijdragen aan betere prestaties van leerlingen.

ONDERWIJSVERBETERING

'Gewoon goed onderwijs' klinkt misschien eenvoudig maar is ook complex. Schoolleiders worstelen met personeelsverloop en een krapte op de arbeidsmarkt. Verder staat een structurele onderwijsverbetering niet van vandaag op morgen. Met onderwijsverbetertrajecten, de juiste begeleiding en geduld kan vaak wel een hoge onderwijskwaliteit gerealiseerd worden. Onderwijsverbetering is te omschrijven als het doelgericht veranderingen aanbrengen in bijvoorbeeld schoolorganisatie, schoolcultuur of in het pedagogisch-didactisch handelen op de school om zo te werken aan een hoge kwaliteit van

Kinderen van OBS de Blijberg in Rotterdam

onderwijs. Beleidsmakers en onderwijsontwikkelaars in Nederland zijn behoorlijk creatief in het bedenken van onderwijsverbeterprogramma's en -trajecten; gepersonaliseerd leren, werken met leerpleinen, zelfsturend leren, projectmatig of thematisch onderwijs, iPad-scholen, flexibel onderwijs et cetera. Sommige initiatieven of trajecten werken en genereren mooie resultaten. Een deel verzandt echter of belandt in de prullenbak, onder andere omdat het gestoeld is op een romantische visie en niet op een wetenschappelijke onderbouwing; het werkt níet. Hoe maak je als schoolleider of bestuurder doordachte keuzes die leiden tot een duurzame, hoge onderwijskwaliteit? Hoe vind je de weg in het web van verbetertrajecten en 'vernieuwende' initiatieven? Wat werkt wel en wat niet?

WAT WERKT?

Vanuit diverse wetenschappelijke bronnen en de advieservaringen in de praktijk weten we welke onderwijsverbeteringen de meeste kans van slagen hebben, hogere leeropbrengsten genereren en op die manier bijdragen aan kansengelijkheid. De leerlingen die dit het hardst nodig hebben, profiteren van trajecten die gebaseerd zijn op de volgende factoren: evidence based, gezamenlijk gedragen, focus op de basisvaardigheden, hoge verwachtingen, datagestueerd onderwijs, positieve schoolcultuur en professionalisering.

Evidence based

Nederlandse scholen hebben veel keuzevrijheid in het ruime aanbod van onderwijsinterventies of -verbetertrajecten. Vaak

kieszen zij vanuit hun missie of overtuiging een passende interventie en is de empirische evidentie van ondergeschikt belang. Als we echt goed onderwijs willen dat aan alle leerlingen ten minste de basisvaardigheden meegeeft, zijn de meest positieve effecten in leeropbrengsten te zien als scholen 'doen wat werkt' en kiezen voor de wetenschappelijk bewezen interventies. Er bestaat steeds meer wetenschappelijke kennis over de effectiviteit van onderwijsinterventies. De Teacher Toolkit van het NPO en de databank van het NJI bieden interessante overzichten en laten effectstudies zoals van de Uncommon schools in Amerika hele mooie opbrengstgerichte resultaten zien.

Gezamenlijk gedragen

In de adviespraktijk merken we dat er met onderwijstrajecten die samen met het team tot stand komen, meer bereikt wordt dan wanneer ze van bovenaf opgelegd zijn. Dat verbaast vast niemand. Er is onderlinge verbondenheid nodig als je aan hetzelfde doel werkt: een voetbalteam presteert niets als er alleen solisten op het veld staan. Schoolleiders spelen een cruciale rol bij het goed laten landen van een onderwijsinterventie: zij stimuleren en motiveren hun team en luisteren ook. Teamleden voelen dat ze ertoe doen en de uitdaging samen aangaan. Zo ontstaat draagvlak. Schoolleiders moeten zich weer gesteund voelen door hun bestuur. Leraren worstelen vaak niet met de 'why' maar met de praktische 'how'. Een gefaseerd tijdpad waarin rollen, taken en haalbare doelen duidelijk beschreven zijn, ondersteuning en begeleiding op maat én ruimte voor een persoonlijke 'touch', kan hen helpen. ▶

Opbrengst gericht spelen op de Beatrixschool in Rotterdam

Focus op de basisvaardigheden

‘Terug naar de basis’ of ‘de basis op orde’ zijn bekende onderwijslogans. Onderwijs staat vanzelfsprekend voor meer dan taal, lezen en rekenen en we pretenderen niet om ‘de rest’ dan maar te schrappen (kennis van de wereld en sociale ontwikkeling zijn bijvoorbeeld ook erg relevant), maar: de basisvakken bieden vooral leerlingen met een lage sociaaleconomische status (SES) de meest bepalende vaardigheden voor het verloop van hun schoolcarrière en het latere succes. Een focus op leren is voor alle leerlingen goed, maar extra belangrijk voor deze groep leerlingen. Zij hebben de intensieve aandacht aan basisvaardigheden nodig om de achterstand waarmee zij vaak de school binnenkomen, te compenseren. Terug naar de basis dus, of zoals je ook wel hoort: traditioneel is het nieuwe progressieve. Dit motto impliceert keuzes maken in het curriculum. Hoe verleidelijk het ook is te kiezen voor het uitgebreide aanbod in methodes en allerlei extra activiteiten, op scholen waar de basisvakken speerpunt zijn, zijn leerlingen enorm gebaat bij het aanbod en behalen zij betere resultaten. Minder is in dit geval meer. Onderwijsinnovaties die gericht zijn op de kernprocessen van onderwijs en leren, blijken daarnaast makkelijker te verduurzamen en op te schalen, omdat leraren (in) direct zien welke impact het heeft op hun leerlingen, bijvoorbeeld op hun resultaten, motivatie en welbevinden.

Hoge verwachtingen van leerlingen

Net als velen van ons vormen ook leraren (onbewust) verschillende verwachtingen van de prestaties van kinderen. De verwachtingen die iemand heeft, blijken allesbepalend voor de prestaties die daarop volgen: hoge verwachtingen leiden tot meer zelf-effectiviteit (het gevoel dat je zelf hebt om het doel te bereiken) en tot hogere prestaties. Lage verwachtingen daarentegen leiden tot minder zelf-effectiviteit en daardoor tot lagere prestaties, het zogenaamde Pygmalion-effect.

In het kader van kansengelijkheid is het hebben van hoge (haalbare) verwachtingen van alle leerlingen cruciaal want dat wat je verwacht, wordt vaak ‘waar’. Leraren (maar ook vele anderen) blijken – vaak onbedoeld en onbewust – lagere verwachtingen te hebben van leerlingen met een kwetsbare sociaaleconomische, etnische achtergrond of leerlingen uit kans-

arme milieus. Ze voelen bijvoorbeeld goedbedoeld mee met de problematiek van sommige kinderen en leggen de lat lager. Dat werkt averechts. Onderwijsinnovaties waarin bewust gewerkt wordt in een klimaat dat gericht is op verbetering van onderwijs met hoge verwachtingen voor alle leerlingen, zowel op het gebied van onderwijs als op het gebied van gedrag, dragen duurzaam bij aan schoolsucces en kansengelijkheid.

Hoge verwachtingen omvatten ook duidelijke verwachtingen ten aanzien van gedrag die tot uiting komen in concrete schoolafspraken en routines zoals respectvolle omgang met medeleerlingen, leraren en ouders, maar ook duidelijke schoolplein- en klassenregels. Met dit soort routines bouw je aan een positief leer- en werkklimaat voor zowel leraren als leerlingen. Een klimaat waarin iedereen respectvol met elkaar omgaat, waarin lestijd optimaal benut wordt waarin iedereen wil leren.

Datagestuurd onderwijs

De data die leraren verzamelen via dagelijkse observaties en toetsen bieden informatie over onderwijs en leerling. Data laten zien of onderdelen van het onderwijsleerproces bijstelling behoeven om gewenste doelen te realiseren. Leraren die datagestuurd werken, benutten kostbare onderwijstijd optimaal. Hoe meer ervaren ze zijn, hoe beter ze hun leerlingen in dit proces betrekken en hun gezamenlijke trots op de resultaten delen. Data brengen ook op groeps- en schoolniveau leerwinst en ontwikkeling in beeld: hoe hebben de leerlingen zich ontwikkeld in relatie tot wat je mag verwachten en wat is de toegevoegde waarde van het onderwijs geweest? Niet elke leraar werkt van nature datagestuurd of is meteen enthousiast over datagestuurd onderwijs. Verreweg de meeste leraren die wij begeleiden, ontdekken echter al snel de voordelen van datagestuurd werken en krijgen plezier in het planmatig werken en aan het stellen en realiseren van ambities met leerlingen.

Binnen het traject Goud Onderwijs werken leraren opbrengstgericht en reflecteren ze wekelijks met hun adviseur, schoolleider of ib'er op de verzamelde data en op de vraag wat deze betekenen voor de planning van hun onderwijs. Datagestuurd onderwijs is zo een integraal onderdeel van het kwaliteitsbeleid van de school.

Positieve schoolcultuur

Een kwaliteitsslag in onderwijs heeft alleen kans van slagen als er een gezond en veilig basisklimaat heerst met duidelijke regels, waarden en normen. Dit basisklimaat krijgt vorm in het dagelijks handelen op school. Je ziet het terug in hoe team, leerlingen en ouders omgaan met elkaar. Zo'n prettig werk- en leerklimate ontstaat niet vanzelf. Scholen die vanaf het begin van elk schooljaar investeren in het gezamenlijk oefenen van vaste routines, regels en afspraken en in het bespreken van gedrag via burgerschapsonderwijs, profiteren hier de rest van

CHECKLIST ONDERWIJSVERBETERING

1. Doen wat werkt: leidt de interventie aantoonbaar tot betere onderwijsresultaten?
2. Samen sterk: is er draagvlak bij team, schoolleider, bestuur en ouders?
3. Aandacht voor de basisvaardigheden: ligt de focus op taal, lezen, rekenen en burgerschap?
4. Hoge verwachtingen: zijn de verwachtingen op het gebied van gedrag en leren hoog gespannen voor alle leerlingen?
5. Datagestuurd onderwijs: worden data gebruikt als feedback en bron van ambitie?
6. Positieve schoolcultuur: is er sprake van een veilige schoolcultuur waarin leer- en werkplezier centraal staat en waarin alle leerlingen zich kunnen ontwikkelen?
7. Professionalisering: is er ruimte en aandacht voor professionalisering en kennisdeling?

het schooljaar van. Er ontstaat rust, ruimte, veiligheid en acceptatie en is er weinig tot geen storend gedrag. Deze positieve schoolcultuur leidt tot meer effectieve leertijd en een klimaat waarin gelijkwaardigheid, leren en persoonlijke ontwikkeling tot hun recht komen.

Een positieve schoolcultuur is niet alleen voor leerlingen een groot goed. Leraren vertellen ons dat ze op deze manier meer werkplezier ervaren, hun vak 'terug' hebben en dat ze zich weer kunnen concentreren op hun passie voor onderwijs: leerlingen stimuleren in hun ontwikkeling.

Aandacht voor professionalisering

Zodra een schoolteam aan de slag gaat met een integrale onderwijsverbetering (zie ook de checklist bovenaan de pagina) moeten er voldoende mogelijkheden voor iedereen zijn om de vereiste competenties te kunnen ontwikkelen. Vakinhoudelijke en pedagogisch-didactische ontwikkeling gaan hand in hand met persoonlijke ontwikkeling van de leraar of schoolleider. Competentieontwikkeling vindt plaats via scholing en training, maar kennisoverdracht alleen is geen garantie voor een succesvolle implementatie. Praktijkbegeleiding en coaching on the job zijn wezenlijke onderdelen van de professionalisering. Hoe concreter schoolleiders en leraren feedback krijgen, hoe effectiever het leerproces. In het begin zijn externe adviseurs en trainers nodig, maar naarmate onderwijsprofessionals meer ervaren worden, is er sprake van onderlinge kennisdeling. Op die manier ontstaat een continu lerende omgeving waarin alle onderwijsprofessionals zich ontwikkelen, de kwaliteit van onderwijs verbetert en de leeropbrengst verhoogt.

TOT SLOT

'Onderwijs werkt, goed onderwijs werkt beter' is een logische gedachte in de strijd tegen kansengelijkheid. Alle leerlingen, maar vooral degenen in achterstandssituaties profiteren van kwalitatief goed onderwijs. Kwaliteitstrajecten zijn in combinatie met de juiste begeleiding en coaching een hulp-

middel bij het realiseren ervan. De in dit artikel besproken factoren bieden schoolleiders en bestuurders handvatten om kwaliteits- of onderwijsverbetertrajecten kritisch tegen het licht te houden en doordachte keuzes te maken op weg naar goed onderwijs en 'wat werkt' op onze school. Vanzelfsprekend kan alleen het onderwijs de kloof niet dichtten. We moeten ons ook afvragen hoe we vanuit andere invalshoeken de kansengelijkheid aanvliegen. Want wanneer is deze missie geslaagd? In ieder geval als iedereen op basis van kunnen en onafhankelijk van afkomst of cultuur de gewenste kansen kan en mag grijpen, maar ook als we bijvoorbeeld gaan zien dat er mooie kansen liggen op (v)mbo-niveau en niet alleen op hoger of universitair niveau. Kansengelijkheid zit namelijk ook in een mate van gelijkwaardige waardering en respect voor wie iemand is en wat zij of hij zelf kan of wil bereiken, los van afkomst, status of opleidingsniveau. Mbo'ers noemen we inmiddels student, hebben een ov-kaart en de eerste steden laten hen meedoen in de introductieweken. Het begin is gemaakt, maar ik heb het gevoel dat we op dit vlak nog een flinke les te leren hebben. *BSM*

OVER GOUD ONDERWIJS

Goud Onderwijs van CED-groep Rotterdam is een duurzaam onderwijsverbetertraject dat via kwalitatief goed onderwijs en burgerschap inzet op kansengelijkheid, waardoor de leerlingen de kansen krijgen die ze verdienen en er zoveel mogelijk met hoge resultaten (1S/2F) uitstromen naar het vervolgonderwijs. Dit traject is gebaseerd op 'Uncommon schools' in Amerika, waarmee al jaren opmerkelijk hoge uitstroomresultaten worden behaald door leerlingen in achterstandssituaties. Goud Onderwijs is gebaseerd op drie pijlers:

- een vernieuwde organisatie die faciliteert waar het om draait: excellent onderwijs bieden aan alle leerlingen;
- duidelijke keuzes in het curriculum met een focus op taal, rekenen en burgerschap;
- een veilige school met een positieve team- en leerlingcultuur.

Meer weten? www.cedgroep.nl/goudonderwijs

LITERATUUR

- Bron, J. e.a. (2020). 'Kansengelijkheid in curriculumvoorstellen voor Nederlands en rekenen-wiskunde'. Amersfoort: SLO.
- CED-Groep (2022) *Infographic Stappenplan referentieniveaus en schoolambities: hoe werk je er goed aan?* www.cedgroep.nl/themas/artikel/referentieniveaus-en-schoolambities
- Hattie, J. (2009). *Visible Learning: A Synthesis of Over 800 Meta-Analyses Relating to Achievement*. Routledge.

Zie voor de volledige literatuurlijst: www.cedgroep.nl/goudonderwijs-artikelbsm